

УДК 78.072(477):050(73=161.2)

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2022-35-2-5>**Ольга Андріївна Білінська**

ORCID: 0000-0002-1319-8808

аспірантка кафедри вокально-хорового, хореографічного
та образотворчого мистецтва

факультету початкової освіти та мистецтва

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

olhatichko523@ukr.net

ПУБЛІЦИСТИКА ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО НА СТОРІНКАХ МИСТЕЦЬКОГО ЖУРНАЛУ «ОВИД»

Мета роботи полягає в опрацюванні та аналізі музичної публіцистики Осипа Залеського, опублікованої на сторінках журналу «Овид». **Методологія дослідження** спирається на культурно-історичний, структурний і системний методи для висвітлення історії створення музикознавчої спадщини О. Залеського та її жанрової палітри, також використовується музично-аналітичний метод, щоб проаналізувати публіцистичні твори Осипа Залеського. **Наукова новизна** дослідження полягає в спробі вперше проаналізувати зразки музичної періодики Осипа Залеського, який, співпрацюючи з журналом «Овид», окреслював реалії побутування та творчості українських митців (кінець XIX – середина XX століття). У мистецькому журналі «Овид» було опубліковано декілька статей, які вперше піддаються аналізу. Розкривається тематика публікацій, їхня роль в ознайомленні української діаспори з музичним життям материкової України. **Висновки.** Завдяки літературно-мистецькому журналу «Овид» О. Залеський поширював важливу інформацію про українське музичне мистецтво, його видатних представників, зокрема, про українських митців та педагогів (Ореста Руснака, Олександра Тисовського), рецензував довідкову літературу, шукав зв'язки літератора Івана Франка з музикою і ділився пережитим воєнним досвідом з часів Першої світової війни. Він невтомно працював над популяризацією української культури у світі серед українців діаспори і представників інших національностей. О. Залеський мріяв, що саме українська музика, народна пісня повідає світові про талановитий український народ, композиторів і виконавців, у ментальній природі яких музикальність є генетичним кодом. У публікаціях О. Залеський підкреслював, що Україна має свою історію і героїв, якими варто пишатися, митців світової слави, унікальну культуру і традиції. **Тим**

самим, він здійснив вагомий поступ у розвитку і популяризації українського музичного мистецтва в діаспорі.

Ключові слова: Осип Залеський, журнал «Овид», музикознавець, стаття, публіцистика, композитор, митець, діаспора.

Bilinska Olha Andriivna, Postgraduate Student at the Department of Vocal and Choral, Choreographic and Fine Arts, Faculty of Primary Education and Art of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Journalism of Osyp Zalesky on the pages of the art magazine “Ovid”

The purpose of the work is to process and analyze the music of Osyp Zalesky’s publicism, published on the pages of the magazine “Ovyd”. **The research methodology** is based on cultural-historical, structural and systemic methods to highlight the creation’s history of the musicological heritage of O. Zalesky and its genre palette, the musical-analytical method is also used to analyze the publicistic works of Osyp Zalesky. **The scientific novelty of the research** is initially based on an attempt to analyze the samples of musical periodicals of Osyp Zalesky, who, collaborating with the magazine “Ovyd”, outlined the realities of Ukrainian artists’ life and work (end of the 19th – mid-20th century). Several articles were published in the art magazine “Ovyd”, which can be analyzed newly. **Conclusions.** Due to the literary and artistic magazine “Ovyd”, O. Zalesky spread important information about Ukrainian musical art, its outstanding representatives, and in particular, about Ukrainian artists and teachers (Orest Rusnak, Oleksandr Tysovsky), he reviewed reference literature and looked for the connections between the writer Ivan Franko and music, he shared his military experience from the First World War. He worked tirelessly to popularize Ukrainian culture in the world among the Ukrainian diaspora and representatives of other nationalities. O. Zalesky dreamed that it is Ukrainian music and folk song tells the world about the talented Ukrainian people, composers and performers, in whose mental nature musicality is a genetic code. In his publications, O. Zalesky emphasized that Ukraine has its own history and heroes to be proud of, world-renowned artists, unique culture and traditions. Thus, he made significant progress in the development and popularization of Ukrainian musical art in the diaspora.

Key words: Osyp Zalesky, magazine “Ovyd”, musicologist, article, publicism, composer, artist, diaspora.

Актуальність теми дослідження. У сучасних реаліях науковці дедалі частіше проявляють велику зацікавленість до музикознавчої спадщини представників української діаспори. Саме зараз виникла гостра потреба у висвітленні призабутих історичних фактів і подій, відродженні видатних персоналій, які утверджували українську культуру, традиції, мистецтво і науку за межами батьківщини.

Потрапивши у нове соціальне середовище, музикознавець і композитор Осип Залеський намагався працювати

і творити задля розбудови української культури в Америці (США). Чимало праці доклав митець для виховання української молоді як викладач Українського музичного інституту Америки. Для дітей він писав хорові, фортепіанні композиції, дитячу оперу «Цвіркунчик» та музику до вистав. Його композиторська спадщина включає хорові та інструментальні твори, які часто звучали у програмах українських колективів і окремих виконавців у діаспорі. О. Залеський також працював у музикознавчій царині, писав музично-критичні, наукові та публіцистичні статті. Маючи великий досвід роботи з періодичними виданнями, митець радо публікував свої напрацювання і у літературно-мистецькому журналі «Овид».

Музикознавчу спадщину Осипа Залеського досліджували Г. Карась, І. Таран, А. Житкевич, які вперше «відкрили» цю неординарну постать як професіоналам, так і широкому загалу.

Мета роботи полягає в опрацюванні та аналізі музичної публіцистики Осипа Залеського, опублікованої на сторінках журналу «Овид».

Наукова новизна зумовлена вперше здійсненим аналізом музикознавчих матеріалів, які Осип Залеський публікував у мистецькому журналі «Овид».

Виклад основного матеріалу. Про те, що Осип Залеський вів активну громадську та публіцистичну діяльність свідчать його численні праці, які він писав упродовж 70 років. Уродженець Галичини виростав серед українських традицій, народної пісні, у шані та любові до рідного краю. Зацікавлення до музики у О. Залеського проявилось з ранніх літ, тому згодом він продовжив здобувати професійні знання у цій галузі. Спершу, займаючись музичною самоосвітою, він уклав підручник із теорії музики українською мовою (не опублікований), бо вбачав прогалину музикознавців у цьому напрямку. Перший досвід написання навчального посібника посприяв у реалізації наступних праць: «Мала українська музична енциклопедія», «Короткий нарис історії української музики», «Загальні основи музичного знання», «Музичний словник», «Музичний диктант» [2]. Важливу роль у становленні Осипа Залеського як публіциста і музикознавця відіграло навчання у Львівському університеті на відділі музикології в А. Хибінського, який виплекав когорту українських музикознавців європейського рівня (Б. Кудрик, З. Лісса, С. Туркевич-Лукіянович, М. Антонович та ін.).

1912 року О. Залеський зробив перші кроки у публіцистиці завдяки співпраці з редакцією часопису «Діло», згодом – «Ілюстрованою Україною» та щоденником «Руслан». Загалом, кількість періодичних видань, до яких дописував музикознавець, доволі значна. В Україні це часописи «Музика», «Музика масам», «Літературно-науковий вісник», «Шляхи», а після еміграції 1950 року до США – «Свобода», «Вісті. Herald. Міннеаполіс», «Веселка», «Український голос», «Екран», «Америка» та інші. Кілька публікацій автора було надруковано і у виданні «Овид» (США).

Журнал «Овид» постав з ініціативи Миколи Денисюка – публіциста, видавця, за професійною спрямованістю – економіста та юриста, що походив із галицького села Гвіздець що на Івано-Франківщині. Власне видавництво і журнал «Овид» М. Денисюк створив під час тимчасового проживання в Аргентині. Через сім років він іммігрував до Америки (США) в місто Чикаго, де журнал набув великої популярності. До реалізації свого проекту ставився відповідально: «При посвяченні приміщення видавництва М. Денисюк передав видавництво і журнал «Овид» під покров Зарваницької Божої Матері... Незабаром М. Денисюк зумів об'єднати навколо свого видавництва місцевих українських літераторів та митців» [8, с. 181]. До цієї плеяди увійшли такі майстри пера як Р. Завадович, Г. Черінь, В. Гаврилюк, С. Парфанович, Л. Храплива; музикознавці та композитори Р. Купчинський, О. Сидоренко-Квірмбах, М. Скала-Старицький, О. Залеський, Г. Лагодинська-Залеська; мистецтвознавці В. Ласовський та інші. Життя журналу «Овид» вирувало, поки билося серце його фундатора М. Денисюка (1976). Після смерті засновника журнал поступово почав занепадати. До 1961 року «Овид» виходив щомісяця, а згодом як шоквартальник. Подальша доля журналу невідома [8].

Так як журнал «Овид» мав мистецьке спрямування і згуртував навколо себе активних українських культурних діячів, цей часопис привернув увагу Осипа Залеського, який писав наукові статті та змальовував творчі портрети митців.

Свій публіцистичний шлях у журналі «Овид» О. Залеський розпочав із рецензії на книжку Степана Шаха «Львів – місто моєї молодости» (Мюнхен, 1956). Це була третя частина з серії книжок про Львів, присвячена 700-річчю цього міста. Сам сюжет відтворював спогади С. Шаха про життя у Львові,

а головно навчання в українській Академічній Гімназії. Автор статті зазначив, що книжка написана, почасти, у художній формі, виклад якої асоціюється з переглядом документального фільму, де прописана історія заснування цього закладу, його педагоги та визначні учні, цінні цікаві згадки Степана Шаха про навчання і працю в гімназії. Найбільше вразила Осипа Залеського ментальна точність, з якою автор описав всі події, місця і дати народження та професії батьків своїх однокласників, із якими розпочинав навчання у 1903 році. Однак, рецензент зумів знайти деякі неточності у викладі матеріалу, зокрема: «Д-р С. Людкевич не є сином крилошанина перемиської капітули, а вчителя з Ярослава... Проф. П. Карманський був деякий час на еміграції в Бразилії, не в Аргентині» [7, с. 44]. Також автор статті розкритикував російську кальку, яка прослідковувалася у тексті: «головною хибою цих споминів є їх мова, яку повинно було виправити видавництво, бо деякі місця таки дуже разять, от хоч би: «часть» (зам. частина), жена, ущербок, язики (мова)...» [7, с. 44]. Осип Залеський, як рецензент зі стажем, зумів коротко схарактеризувати зміст книжки, вказати на її ціннісні риси та недоліки.

Серед дописів О. Залеського до журналу «Овид» увійшло декілька творчих портретів, які безпосередньо пов'язані з ювілейними датами видатних особистостей. Із нагоди дев'яностих роковин від дня народження Артуро Тосканіні (до яких митець не дожив два місяці), музикознавець опублікував статтю, в якій зосередив увагу на цікавих фактах із життя та творчості видатного італійського диригента. О. Залеський наголошував, що А. Тосканіні зажив собі слави ще в юнацтві. У 1886 році вісімнадцятирічний віолончеліст оркестру оперного театру під час гастролей у Ріо-де-Жанейро, змінив диригента та з пам'яті диригував оперу Джузеппе Верді «Аїда», як загалом і всі інші твори концертного туру. Секрет успіху митця полягав у реалізації задумів композитора через прискіпливу увагу до всіх вказівок і позначень у партитурах. Як зазначав О. Залеський: «А. Тосканіні був під цим оглядом тираном. Для нього партитура була евангелією, де не вільно змінити і одного значка» [1, с. 12]. Коли він виконував твори живих композиторів, то залюбки прислуховувався до всіх їхніх порад і зауваг. Він був провідним диригентом театру Ла Скала (Італія), Метрополітен опери (США) та Нью-Йоркського філармонійного оркестру (США). По смерті був

похований у Мілані, на своїй батьківщині. У статті-некролозі О. Залеський здійснив опис мистецької діяльності А. Тосканіні, підживлюючи її історичними фактами та біографічними відомостями.

У річницю смерті Ореста Руснака, музикознавець подав коротеньку згадку про життєвий і творчий шлях славетного українського оперного співака. Народився О. Руснак на Буковині, у селі Дубівці, у родині місцевого дяка. По здобутті середньої освіти у Чернівцях був призваний на службу в австрійську армію, а після розпаду Австро-Угорської імперії вступив до лав Української Галицької Армії. У ході воєнних дій опинився на території Чехословаччини у таборі Німецьке Яблінне. Там співав у чоловічому хорі, а згодом, за підтримки товаришів, покинув свою бригаду і вступив до музичної консерваторії у Празі. Невдовзі, О. Руснак пройшов студії у Мілані. По закінченні навчання гастролював європейськими містами і всюди отримував схвальні рецензії на свої виступи. Як зазначив автор, не оминав О. Руснак і своєї малої Батьківщини: «В часі «ери Скрипника» відбув турне по Україні, не забував своєї Буковини, куди приїздив на концертні виступи» [5, с. 28]. Цією статтею Осип Залеський намагався пробудити гордість в українців за своїх талановитих земляків, за рідну українську землю, котра обдарувала світ видатними митцями.

У статті «Іван Франко в музиці» [3] О. Залеський висвітлив зв'язок Франка з музикою, передусім через особистісне зацікавлення поета цим видом мистецтва. Він окреслив колосальну працю Франка-етнографа, збирача народних пісень, використання композиторами поетичних творів Каменяра, як основи для їхньої музичної творчості. Музика, зокрема українська народна пісня, мала на письменника великий вплив, адже була невід'ємною складовою сільського життя, супроводжувала кожного українця від народження і до смерті. Пісні свого рідного села Нагуєвичі І. Франко беріг у серці, це стало першою сходинкою до зацікавлення етнографією, а згодом любов до співу та пісні привели гімназиста до співу у шкільному хорі (Дрогобич). Своїми знаннями пісенних традицій прикарпатського регіону І. Франко ділився з етнографами: М. Лисенко з його голосу записав 5 пісень, К. Квітка 31 пісню, Ф. Колесса записав 8 мелодій, наспіваних письменником. О. Залеський навів спогад Ф. Колесси про виконання

поетом фольклорних зразків: «Франко співав приємним баритоновим голосом, співав просто і природно так, як співають наші селяни, проте його спів чомусь дуже зворушував» [3, с. 32]. Таким чином І. Франко нав'язав тісні контакти із українськими композиторами і фольклористами (О. Нижанківським, Д. Січинським, Н. Вахнянином, В. Гнатюком, В. Матюком, І. Кипріяном та іншими).

О. Залеський також звертає увагу й на статті Івана Франка на музичну тематику, як от «Церковні пісні XVII і XVIII століття», «Думки профана на музичні теми». Автор зауважує, що поетичні та прозові тексти стали основою написання музичних композицій, зокрема, за драмою І. Франка «Украдене щастя» чеський композитор Владімір Амбросов створив однойменну оперу. Наприкінці статті Осип Залеський подав назви музичних творів, які були написані на слова І. Франка і класифікував це у такій послідовності: солоспіви з фортепіанним супроводом, хорові твори, хорові твори на пошану І. Франка, симфонічні та драматичні композиції. У переліку автор згадав українських композиторів, які створили музичні твори до поетичних текстів І. Франка: М. Лисенка, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, Д. Січинського, Г. Майбороду, С. Воробкевича, Д. Задора, І. Шамо, К. Стеценка, Б. Кудрика, Б. Лятошинського, М. Колессу, А. Штогаренка, Г. Хоткевича, В. Кирейка, Ф. Надененка, Я. Ярославенка та українських композиторів із діаспори – В. Грудина, В. Безкоровайного, В. Шутя, І. Соневицького, А. Рудницького, М. Фоменка, І. Недільського та інших. О. Залеський вніс до цього списку і власні твори, а саме: «Де я не йду», «Червона калино», «Чому не смієшя ніколи» (солоспіви), «Полудне» (для мішаного хору з фортепіанним супроводом і соло баритона). Стаття видалася цікавою та інформативною, висвітлила напрями зацікавлень пісьменника, який не тільки був майстром поетичного слова, а й знавцем українського фольклору.

У тому ж таки випуску (Ч. 3, 1966 р.) О. Залеський опублікував статтю «Основник Українського пласту», в якій висловив свої привітання О. Тисовському з нагоди 80-х роковин від дня народження й описав його життєво-творчі досягнення. Олександр Тисовський відзначився тим, що у першій половині ХХ ст. заснував молодіжну організацію «Пласт», яка стала осередком формування свідомої української молоді. Гостру потребу в реалізації ідеї О. Тисовський відчув у період

вчителювання. Ухиляючись від застарілої австрійської методики, він спрямував свій погляд на модерний підхід до навчання, який вбачав у новій системі позашкільного виховання, що базувалася на патріотизмі та всебічному вихованні молоді. А втілив свій задум О. Тисовський у Львівській гімназії, створивши у 1911 році пластовий гурток. Цю ініціативу підхопили у містах і селах Західної України, а згодом і в українській діаспорі. Олександр Тисовський є автором підручників «Пласт» (Львів, 1912) та «Життя в Пласті» (1921). О. Залеський високо оцінив його здобутки, акцентуючи на тому, що: «Пласт, створений Ювіліатом, став рівночасно цінним вкладом українського педагога в добірок світової педагогічної думки... а працею-подвигом свого життя записався золотими буквами в історію рідної культури» [6, с. 34].

У публікації «Листопадовий спогад» музикознавець О. Залеський поділився своїм воєнним досвідом, який закарбувався в пам'яті з часів Першої світової війни. Автор подав цікавий зріз історичних подій. У 1918 році О. Залеський був старшиною австрійської армії, яка у березні прийшла звільнити молоду Українську державу від більшовиків. Такий поступ австрійців був зумовлений в обмін на хліб, бо військо і населення через виснажливу війну і економічну кризу голодувало. Цю домовленість назвали «хлібним миром» [4, с. 8]. Але в той самий час Австро-Угорська імперія почала давати тріщини і поневолені народи дедалі гостріше прагнули стати незалежними. Щоб врятувати ситуацію цісар Карл I видав указ, яким надав дозвіл різнонаціональним частинам армії залишитися у складі імперії або створити власну державу як федеративну складову монархії. Однак, така пропозиція монарха була запізнююю, бо Чехія, не гаючи часу, 28 жовтня проголосила незалежність. Відтак, австрійська армія почала розпадатись і перегруповуватись за національними ознаками. Новостворені групи поверталися на батьківщину боротися за незалежність своїх держав. У Могилеві О. Залеський зустрів кінець Першої світової війни, але бойовий дух не полишав його, бо Україні загрожувала нова небезпека з боку Польщі, яка зазіхала на Галичину. Тож, як згадував Залеський, він на чолі з командиром А. Климом почали формувати воєнну частину стрільців: «Нас двох не хотіло повертатися додому «голіруч». Ми хотіли зібрати наших вояків-українців та, створивши з них хоч малу військову одиницю, їхати з нею під

Львів, де вже розгорілися бої» [4. с. 8]. Але той ентузіазм молодих не поділяли між собою старші українці, яким вже не хотілося вступати у бій. О. Залеський без прикрас описав наслідки війни, яка зустріла їх голодом, холодом і численними смертями військових, що часто у дорозі додому помирали від втоми. По приїзді до Самбора з Могилева, радості Залеського не було меж: «Серце радувалося, коли я бачив на кожному кроці українське військо, українську владу, що творила нову вітку Української Держави» [4. с. 10]. Натхненний патріотичним духом він одразу зголосився до війська, в якому отримав призначення до самбірського куреня сотника І. Молешнія. Попри тяжкі воєнні випробування О. Залеський залишився гуманною людиною. Воєнний досвід він переніс на музикознавчий «фронт», де аргументовано давав відсіч тим «митцям», які привласнювали культурні надбання українського народу і українських композиторів.

Висновки. Як музикознавець і громадський діяч, Осип Залеський публікував різнопланові статті у журналі «Овид», починаючи від власних воєнних спогадів і військової хроніки до наукових статей і творчих портретів українських митців. Він невтомно працював над популяризацією української культури у світі серед українців діаспори і представників інших національностей. О. Залеський мріяв, що саме українська музика, народна пісня повідає світові про талановитий український народ, композиторів і виконавців, у ментальній природі яких музикальність є генетичним кодом. У публікаціях О. Залеський підкреслював, що Україна має свою історію і героїв, якими варто пишатися, митців світової слави, унікальну культуру і традиції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залеський О. Артуро Тосканіні (1867–1957). Овид. 1958. Ч. 3(92). Квітень. С. 11–12.
2. Залеський О. З мого життя. Альманах Станиславівської землі: зб. м-лів до історії Станиславова і Станиславівщини [ред.-упор. М. Климишин]. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. Т. 2. С. 122–133.
3. Залеський О. Іван Франко в музиці. Овид. 1966. Ч. 3 (138). Липень-вересень. С. 31–33.
4. Залеський О. Листопадовий спогад. Овид. 1958. Ч. 8 (97). Листопад. С. 8–10.
5. Залеський О. Орест Руснак. Овид. 1961. Ч. 1 (112). Січень. С. 27–28.

6. Залеський О. Основник українського пласту. Овид. 1966. Ч. 3 (138). Липень-вересень. С. 34.

7. О. Зал. (Осип Залеський) Степан Шах: Львів – місто моєї молодости. Овид. 1957. Ч. 2–3 (79–80). лютий-березень. С. 44.

8. Саранча Г. В. Микола Денисюк – видавець українського літературно-мистецького журналу «Овид» (Чикаго, США). *Наукові записки*. Випуск 11. Вінниця, 2006. С. 179–181.

REFERENCES

1. Zalesky, O. Arturo Toscanini (1867–1957). Ovyd. 1958. Part 3 (92). April. P. 11–12.

2. Zalesky, O. From my life. Almanac of the Stanislavsky land: coll. m-liv to the history of Stanislavov and Stanislavov region [ed.-ref. M. Klymyshyn]. New York; Paris; Sydney; Toronto, 1985. T. 2. P. 122–133.

3. Zalesky, O. Ivan Franko in music. Ovyd. 1966. Part 3 (138). July-September. P. 31–33.

4. Zalesky, O. November memory. Ovyd. 1958. Part 8 (97). November. P. 8–10.

5. Zalesky, O. Orest Rusnak. Ovyd. 1961. Part 1 (112). January. P. 27–28.

6. O. Zaleskyi. The foundation of the Ukrainian stratum. Ovyd. 1966. Part 3 (138). July-September. P. 34.

7. O. Zal. (Osyp Zaleskyi) Stepan Shah: Lviv is the city of my youth. Ovyd. 1957. Part 2–3 (79–80). February-March P. 44.

8. Sarancha, G. V. Mykola Denisyuk is the publisher of the Ukrainian literary and artistic magazine “Ovyd” (Chicago, USA). Proceedings. 11 Edition. Vinnytsia, 2006. P. 179–181.